

Virtudes Cuevas, l'amiga desconeguda de Neus Català que també va sobreviure a l'infern de Ravensbrück

Era de Sueca i la seua tasca amb la resistència va ser recompensada amb els màxims honors a l'estat francès

El general de Gaulle saluda Virtudes Cuevas en un acte oficial (fotografia: fons Virtudes Cuevas).

Esperança Camps Barber

“Dante va descriure l'infern, però no havia conegut Ravensbrück.” La frase és de [Neus Català](#) (els Guiamets, Priorat, 1915-2019) i ha servit per a descriure aquest camp de concentració nazi, enclavat al nord de Berlín, com [l'infern de les dones](#). En parla la periodista [Montse Armengou](#). De tots els centres d'extermini, aquest va ser l'únic exclusiu per a dones i xiquets. Les internes hi van ser víctimes de tota mena

d'humiliacions, explotació, fam, experiments mèdics... Deshumanització. Es tractava de dur al límit la resistència, de saber on era el límit del dolor, de provar quins productes químics podien deixar estèril una dona. Es calcula que hi van morir 92.000 infants i dones.

Les dones que en van sobreviure van quedar marcades per sempre i van arrossegar les seqüeles d'aquell infern. [Neus Català](#), per exemple, va dedicar bona part de la vida a contar els horrors que hi va viure. Primer, com un dels testimonis del llibre [Els catalans als camps nazis](#), de [Montserrat Roig](#), del 1977. L'any següent, [en una entrevista per televisió també amb Montserrat Roig](#). Sempre, en entrevistes, conferències i intervencions diverses, i encara, molts anys més tard, al llibre [Un cel de plom](#), escrit en companyia de [Carme Martí](#).

Una altra dona que va tornar de l'infern va ser [Virtudes Cuevas](#), nascuda a Sueca l'any 1913 i morta en un hospital públic de París el 2010. Cuevas i Català van coincidir a Ravensbrück. Català l'esmenta a voltes. Com a membre de la resistència francesa, [Virtudes Cuevas](#) tenia molts noms de guerra, com ara [Madame Vidal](#), perquè durant la república s'havia casat amb [Cándido Vidal](#), i [Carmen Cuevas](#), que és com la recorda i la cita [Neus Català](#) unes quantes vegades. Però també va ser [Bernadette](#) i el nom amb què la van registrar al camp és [Virtudes Vidal](#). Totes dues, Cuevas i Català, eren amigues de [Geneviève de Gaulle](#), neboda del general, també resistent i que també va viure a l'infern, en va tornar i, gràcies al parentiu amb de Gaulle, va ser presidenta de l'associació francesa d'antics deportats i presos de la resistència.

Virtudes Cuevas amb les condecoracions atorgades per l'estat francès (fotografia: fons Virtudes Cuevas).

Virtudes Cuevas, oblidada

Tot i que [Neus Català](#) i [Virtudes Cuevas](#) van tenir vides paral·leles, i a desgrat de tots els reconeixements que l'estat francès va concedir a [Cuevas](#), com ara el nomenament de primer [Cavaller de la Legió d'Honor](#) als anys cinquanta del segle passat, i l'ascens

a **Oficial** el 1988, durant la presidència de **François Mitterand**, la seua peripècia vital pràcticament no ha transcendit.

Després de la mort de **Franco**, Cuevas va optar per continuar vivint als afores de París. Amb **Albert Codina**, supervivent de **Mauthausen** que era fill de Begur (Baix Empordà) i que va conèixer després de l'alliberament, quan s'allotjaven a l'hotel Lutecia de París. “Li van donar uns pantalons que li venien grandíssims i jo li vaig dir: on vas amb això? I quan em va sentir parlar em va dir: tu ets valenciana i jo català. I jo li vaig dir: valencians i catalans, cosins germans.” Des d'aquell dia, van estar junts, però no es van casar fins el 1979, quan ella va comprovar que **Vidal**, que també havia estat víctima de la presó i la repressió, havia refet la seua vida amb una altra dona.

L'anècdota sobre com va conèixer Albert i dels pantalons tan grossos, Virtudes la conta en una entrevista que li va fer **Sueca TV** pocs anys abans de morir, quan l'ajuntament li va fer un homenatge.

Malgrat aquest reconeixement, a Sueca no hi ha cap carrer amb el seu nom. Ni cap escola. Ni cap biblioteca. La casa que ella va donar al municipi abans de finir perquè s'hi fes un museu o un centre de la memòria contra el feixisme, continua tancada. Segons **Vladimir Micó**, regidor de Cultura, és un edifici massa petit que no té les condicions necessàries per a obrir-se al públic. La compara amb la casa de **Joan Fuster** que, diu, va ser viscuda i és allà on ell rebia la gent i escrivia. “La casa de Virtudes no té gens d'interès sentimental perquè ella pràcticament no hi va viure mai”, diu.

Els investigadors **Ximo Vidal** i **Carles Senso** en parlen en un llibre on escriuen noms i contenen vides per a evitar l'oblit, i que té un títol ben eloqüent: **La ignomínia de l'oblit.**

Els valencians de la Ribera als camps d'extermini nazis. En el llibre recullen els detalls i les condicions de la donació.

Hi ha, a Sueca, el **Fòrum per la Memòria de Virtudes Cuevas**, una associació que persisteix a mantenir viva la seua memòria, malgrat la falta de suport oficial.

Fa poc que l'ajuntament ha organitzat una exposició sobre la memòria i ha dedicat un dels apartats a aquesta dona encara tan desconeguda que també apareix –en una fotografia– en el videoclip de la cançó **“Causa” de Xavi Sarrià.**

Una part de la història vital d'aquesta dona s'ha pogut reconstruir gràcies al llibre que l'any 2018 va publicar la periodista **Amàlia Rosado**, **Virtudes Cuevas, una superviviente del campo de concentració alemán de Ravensbrück**, i de l'entrevista esmentada, on conta alguns episodis de la seua vida. Virtudes era filla de llauradors i volia ser metgessa, però a casa seua no hi sobraven els recursos i la carrera de medicina era massa cara. Finalment, va estudiar per ser mestra. “Com que no volia que a casa es gastaren massa diners en llibres, els demanava a les meues companyes. Tu ja et saps la lliçó? Si? No em deixaries el llibre? I mentre l'estudiava, el copiava. De la meua mà, vaig copiar els llibres”, explica. Aquesta peça audiovisual és una mena de testament, però no hi aprofundeix gaire en la cruesa i les calamitats que va viure a Ravensbrück.

Una part del llegat de Virtudes Cuevas que es conserva a la biblioteca de Sueca (fotografia: Prats i Camps).

Socialista i republicana

Virtudes Cuevas va aprovar unes oposicions i va obtenir una plaça per a exercir de mestra a Madrid. Allà es va afiliar a les Joventuts Socialistes Unificades. Quan esclatà la guerra, s'incorporà al cinquè regiment del general Líster. L'enviaren a fer de mestra per a dones i xiquets refugiats. Segons que recull **Rosado**, allí conegué un brigadista internacional amb qui anys després tornà a coincidir i que la introduí en la resistència francesa.

A mesura que l'exèrcit republicà perdia posicions, **Virtudes Cuevas** anava pujant cap al nord fins a arribar a la frontera de Puigcerdà. Les calamitats que va haver de suportar tant durant el camí com en arribar a l'altra banda, i durant els primers mesos en un camp de refugiats, sí que els va deixar dits. Amb veu dolça però ferma, parla de la gent que es va quedar pel camí, de la fam que passaren. I arriba a dir que si allò fos una pel·lícula, la gent no s'ho creuria.

El comboi de les 27.000

Quan pot eixir d'aquest camp de misèria, amb l'ajuda de gent que havia conegut allà mateix, se'n va a Bordeu. Les condicions de vida no milloren gaire, i, mentre és en un mercat on arreplega restes de menjar de terra, es retroba amb aquell brigadista internacional que havia conegut a Madrid. És ell qui li proposa d'incorporar-se a la resistència per fer front al govern col·laboracionista de Pétain i lluitar contra el nazisme. "Venim de lluitar contra el feixisme de Franco i ara hem de lluitar contra els alemanys", diu que li va dir. Virtudes no s'ho pensa gens, canvia d'identitat i es fa dir **Carmen Cuevas**, i és amb aquest nom que fa diverses tasques. Va fer de missatgera, va transportar documents, pamflets de propaganda, va participar en les línies d'evacuació per a traure aviadors anglesos del territori ocupat pels nazis, i va fer

transport d'armes. Fins el 9 de desembre de 1942. "La va delatar un company de la resistència que treballava a sou per als alemanys. La van detenir a l'estació de trens de Bordeu quan era a punt de viatjar a la zona de Gières per a fer un lliurament d'armes al maquis", diu **Amàlia Rosado**. Després d'interrogar-la i torturar-la durant dies, la van empresonar. "Estaves en una presó, però després venien els camions i et portaven a un tren cap a Alemanya", diu **Cuevas**. Era la deportació a **Ravensbrück** del 31 de gener de 1944.

Hi va anar en aquell tren que **Neus Català** ha descrit tantes voltes. L'anomenat comboi de les 27.000. Alemanyes, poloneses, gitanes... Cuevas va tenir el número de matrícula 27.301 i Català el 27.534. **Geneviève de Gaulle** també hi anava. El trasllat va durar quatre dies i es va fer en condicions infrahumanes. **Català** no escatima detalls a l'hora de relatar el patiment a **Montserrat Roig**, en aquella televisió encara en blanc i negre. Explica que en un vagó previst per a dur-hi quatre cavalls hi van encabir vuitanta dones, atapeïdes les unes contra les altres, desmaiades, pràcticament asfixiades. En tot el trajecte només els van obrir una volta la portella perquè s'airejaren. Descriu també l'arribada al camp amb imatges terrífiques. A més de vint graus per davall de zero que feia aquella matinada, les feien avançar a bastonades i la imatge que veien era la de les cares de més dones que les observaven des dels barracons i que, diu, semblaven cadàvers amb els ulls esbatanats com a únic senyal de vida. Cuevas en parla poc, de la seua estada al camp. Li feien massa mal, els records.

L'alliberament

Gràcies a la documentació i a alguns altres testimonis, **Amàlia Rosado** ha pogut reconstruir l'itinerari de Virtudes Cuevas d'ençà de l'arribada al camp. Hi va estar fins el primer de setembre de 1944, quan la van dur a un camp satèl·lit de Zwodau, a la frontera amb Txèquia. "Zwodau era un annex reservat a les dones del camp de Flossenbürg, creat per a la fabricació d'armament. Els nazis feien treballar els presos com a esclaus", diu Rosado. Segons els arxius, Virtudes Cuevas va ser alliberada del camp de Zwodau el mes de maig del 1945 i repatriada a França.

Llavors és quan els acullen al luxós Hotel Lutecia de París i no els escatimen els honors. El general **de Gaulle** hi va per a rebre com a herois els deportats francesos. Els ciutadans de l'estat espanyol que havien lluitat contra **Hitler** havien estat declarats apàtrides per **Franco** i, per tant, una volta alliberats dels camps, no tenien nacionalitat. No sabien on tornar. França els va acollir. En el cas de **Virtudes Cuevas**, la van considerar una heroïna i la van condecorar amb els graus de Cavaller, Oficial i Comandant de la Legió d'Honor. Ella va lluir les condecoracions amb molt d'orgull. Tots aquests materials fan part del llegat que va donar a l'Ajuntament de Sueca i que són conservats a la biblioteca municipal. A banda les condecoracions i les fotografies, hi ha uns quants objectes, com ara el pijama de ratlles del camp de concentració.

La vida a França

A principi dels anys cinquanta, Virtudes Cuevas va poder reorganitzar la vida amb l'ajuda institucional de les entitats de suport als supervivents i deportats. Com que no podia tornar a Sueca, va fer que sa mare anàs a viure amb ella i el seu marit a Vitry-sur-Seine, als afores de París. Quan sa mare va morir, encara en vida de Franco, la va voler soterrar a Sueca i va aconseguir una protecció especial del govern francès per a poder acompanyar el fèretre fins a la Ribera sense que el govern espanyol la detingués.

La relació d'amistat de **Virtudes Cuevas** amb **Geneviève de Gaulle** va continuar tota la vida. Fins i tot, en un dels viatges que Cuevas va fer a Sueca es va fer acompanyar per Geneviève per mostrar-li la casa i el terreny del carrer dels Magraners. Li va explicar que ho donava a l'ajuntament perquè s'hi fes aquell centre de la memòria que servís a les noves generacions.

Virtudes Cuevas es va morir el 2010, a noranta-set anys. Tant ella com el seu marit, **Albert Codina**, són soterrats al cementeri de Sueca, on també hi ha **Amado Granell**, el borrianenc que va ser un dels alliberadors de París, i que va morir en un accident de cotxe a prop de Sueca.

Heus ací l'entrevista completa de Sueca TV a Virtudes Cuevas.